

E

LEUK IS LINK

Didactiek behandelt de relatie tussen het leren (van de leerlingen) en het onderwijzen (van de leraar) aan de hand van de wat-, hoe-, en waarom-vraag. In dit artikel worden de hoe-vraag, die verwijst naar de onderwijsleersituatie en de werkvorm en de waarom-vraag, die verwijst naar de doelstellingen en de legitimering, beantwoord aan de hand van hoe er in Groningen over wordt gedacht. Dit wordt gedaan met een lessenreeks basketbal als voorbeeld. *Door: Edwin Timmers*

In de ogen van leerlingen moet LO leuk zijn. Dat is het al omdat het vak 'anders' is. Variatie is troef. Een zes krijg je altijd. Huiswerk is niet aan de orde. Het biedt veel ontspanning. Met een vriendelijke en/of enthousiaste sportleraar voor de groep is het genieten. Zeker als die groep het ook leuk wil houden. Maar...zó willen velen van ons het vak niet beschreven zien. Beleven als start is prima. Dat is vast leuk. Maar verder is leren en leren leren op korte én lange termijn noodzakelijk. Daar staan we voor. Zo'n aanpak draagt bij aan meer zelfstandig en zelfgestuurd leren van leerlingen. Merken dat je vordering maakt, werkt motiverend. Ook ik behoor tot de velen die dat laatste vinden. In een serie 'impressies van de werkvloer' wil ik u mijn onderwijsleerwegen beschrijven. Hoe bevordert u actief leren door een meer activerende didactiek? Dat beschrijf ik op twee niveaus: 'wat doe ik in de les' (praktijkniveau) én 'waarom doe ik dat zo' (methode-niveau).

EEN LESSCHETS

Ik ga met een brugklas basketballen. Tien lessen en elke week één enkel lesuur. Ik wil de eerste les op de volgende manier aanpakken.

Beleven heeft voor mij prioriteit. We beginnen daarom met een eindspelvorm: drie tegen drie aanval-verdediging op één basket met een mini-basketbal. Ik speel mét paniekwissel: op fluitsignaal bal neerleggen, teams in het veld naar de kant en de volgende twee teams van de kant sprinten het veld in. Natuurlijk wel eerst recht van aanval halen bij de middenlijn. Met twee teams als voorbeeld leg ik de belangrijkste spelregels uit, zoals: scoren doe je door de

bal in de basket te gooien, je mag dribbelen en samenspelen, als je iemand aanraakt krijgt die een vrije bal aan de zijkant, bij balverlies de bal bij de middenlijn zien te krijgen voor je op de basket mag aanvallen, wanneer ik twee keer fluit: paniekwissel. Spelers zijn ook allemaal 'scheidsrechters'.

Ik weet zeker dat al snel het probleem van 'niet genoeg kunnen scoren' ontstaat. Na enkele 0-0 wisselingen geven ook leerlingen aan dat de lol van het spel toch 'scoren' is. Dat willen ze nu wel eens *leren*. We veranderen een spelregel: 'één aanvaller mag maximaal drie seconden in de bucket staan en mag als hij in die tijd wordt aangespeeld ongehinderd scoren; een keer mis betekent één herkansing; daarna krijgt de verdediger de bal naast en achter de basket'. Ik show een twee- en éénhandig setshot naar keuze. Al spelend leren ze hoe ze kunnen scoren. Het *eindspel* (3-3) wordt nu een *basisspel* (3-3 met ongehinderd scoren) waarin het probleem 'scoren' accent krijgt. Ik hoop dat de leerlingen op deze manier hun probleem steeds beter gaan oplossen.

WAAROM ZÓ?

In tien lessen wil ik ze een beetje beter leren basketballen én leren spelen. Doelspelen hebben veel overeenkomstige acties en van die transfermogelijkheden wil ik gebruik maken. Een voorbeeld is het afspelen naar twee kanten en (later ook) 'in de diepte'. Het zijn tactische principes die in vrijwel elk doelstel voorkomen. De lessenomvang is afhankelijk van de groep. Ik hoop dat in dit aantal lessen 80% van de leerlingen leervordering constateert. In elke les of in twee lessen pendel ik onder andere tussen beleven-leren-leren. Pendelen is de aandacht verschuiven. Zowel van de leerling als van mij. Eerst gaat het om het spelletje, dan om de regels, vervolgens om het 'beter leren scoren' en 'sportief spelen (door je zelf aan spelregels te houden)'. Ik werk thematisch en met leerlijnen op het gebied van bewegings- en hier spelthema's (bijvoorbeeld: 'individueel scoren') en insceneringsthema's (bijvoorbeeld: geven van aanwijzingen aan een medespeler). Per spelthema vraag ik mij af wat het 'probleem' van de spelers is en kies daar een spelvorm bij. Eindspelvormen (3-3 of 4-4 op één basket) en basisspelvormen (bucketbal of 4-2 + 2 op één basket) zijn mijn sturingsmiddelen bij het oplossen van spelproblemen.

PERSPECTIEF OP HET VERLOOP

In de brugklas en in die tien lessen zijn de eindspelvormen: 3-3 en 4-4 aanval-verdediging op één basket, waarbij het belang van de aanval overheerst. Na twee lessen probeer ik ze een positie spel te laten spelen: 1-2 aanval en man tegen man verdedigen ('zoek je dichtstbijzijnde tegenspeler op'). In de meeste lessen beginnen we met een eindspel. Maar af en toe ook met een basisspel. De meest voorkomende thema's bij basisspelvormen zijn: 'individueel scoren', 'samenspelend scoren', 'samenspelend passeren en scoren'.

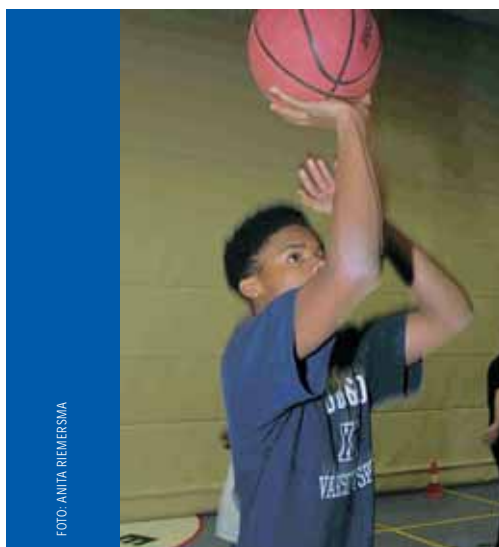
Hoewel ik dat verwacht hangt het steeds van het meest voorkomende probleem in het eindspel af wat dan vervolgens accent krijgt. Ik werk probleemgericht. 'Individueel scoren' is zo'n probleem. In de loop van de lessen toon ik ze, op welke manieren ze kunnen scoren: uit stand met één of twee handen, in sprong, in beweging met een lay-in (twee- of éénhandig) en lay-up (twee- of éénhandig). Ik geef ze steeds meerdere mogelijkheden aan en laat ze zelf uitzoeken welke manier hen het beste ligt. Al vragend probeer ik dat de leerlingen bewust te maken. Mijn aanpak is hierbij probleemgestuurd:

- ik laat ze een spelprobleem ervaren
- ik laat ze dat probleem benoemen
- ik laat ze de oorzaak herkennen
- ik laat ze een mogelijke oplossing aangeven
- ik laat ze dat uitproberen en achteraf aangeven of die aanpak heeft geholpen.

LEREN?

In één les zal slechts een enkele leerling iets zichtbaar hebben geleerd. Dat leren gebeurt op drie manieren: motorisch, sociaal en cognitief. De eerste spelregels hebben ze voor een groot deel vast wel begrepen (cognitief leren). Ook het elkaar accepteren als meespelende scheidsrechter is nodig (sociaal leren). Wat betekent 'motorisch leren'?

- ze kunnen een één- of tweehandig setshot in het bucket-spel uitvoeren
- ze kunnen in een eindspelvorm 3-3 op het juiste moment met een setshot (en later een andere manier van doelen) scoren of

Concentratie

FOTO: ANITA RIEMERSMA

c ze kunnen een basketbalwedstrijdje op de volgende manier spelen: 'ze zijn in de meeste gevallen aanspeelbaar; ze kunnen de bal in de meeste gevallen geplaatst afspelen; ze proberen op het juiste moment te scoren; dribbelen en passen gebeurt afwisselend; ze blijven in het algemeen tussen bal/aanvaller en hun basket en proberen de bal te pakken te krijgen; ze proberen vaak een vrije plek in de buurt van de basket te vinden'

Bij c is sprake van 'volwaardig leren'. Het gaat hier om het toevoegen van meerdere vaardigheden in een relatief (de groep kan het net spelen) complexe eindvorm (3-3 of 4-4 op één basket) met het streven om acties op het juiste moment te doen. Dat kan voor de ene leerling betekenen: 'ik kan scoren met een één- of tweehandig setshot', maar ik doe ook andere spelvaardigheden en probeer dat handiger te doen. Voor de ander betekent 'ik ben niet aan scoren toegekomen, want ik had een tegenspeler die dicht op mij speelde'. Het 'kunnen tonen op het juiste moment' is hier essentieel.

Bij 'b' beperk je de aandacht tot één spelaspect. Er is grote kans dat weinig leerlingen hieraan toekomen. Daarmee is het leren nog niet mislukt. Het duurt namelijk even voordat 80% van uw leerlingen dat min of meer regelmatig – en op het juiste moment – laat zien. Bij 'a' is niet van een volledig leerproces sprake. Dat is pas het geval als het in het spel wordt toegepast. Van 'leren bewegen' is dus pas sprake als:

- bepaalde bedoelingen worden gerealiseerd: 'scoren'
- dat in een relatief complexe bewegingssituatie of eindvorm gebeurt: een eindspel 3-3
- het een min of meer duurzaam resultaat heeft: het herhaalt zich
- en nieuwe gedragspotenties ontstaan of zich wijzigen.

Het gaat om door de leerling gewild handelen. Een 'eindvorm' is hier de spelvorm die in een lessenreeks in een leerjaar speelbaar is. Voor een brugklas, het is al eerder gezegd, dus in 'eindspelvormen' als 3-3 en 4-4 (aanval-verdediging op één basket).

CONDITIES VOOR EEN 'KRACHTIGE' LEER- EN SPORTOMGEVING

'Motorisch beter leren' vereist een leer- en sportomgeving met de volgende condities:

- voldoende tijd krijgen om iets (beter) te leren dat wil zeggen 80% van de leerlingen uit een groep leren hun gedrag in een *eindvorm* te veranderen (hier dus tien lessen basketbal)
- in meerdere lessen moet beleven, leren en - later - leren leren voldoende kunnen plaatsvinden; leren leren is een vorm van metacognitief leren: een leren van bewegingsprincipes, hoe ik mezelf en anderen beter kan leren bewegen & sporten (regels, coachprincipes, opvattingen), hoe ik veilig en gezond leer bewegen & sporten (toepassen van (vuist- en spel)regels)
- het gaat om het leren van motorisch, sociaal en (meta-)cognitief leren in samenhang; leren bewegen én leren *over* bewegen (ook wel meervoudige deelnamebekwaamheid genoemd)

- het gaat om het leren oplossen van bewegings- en ensceneringsproblemen met behulp van meerdere vaardigheden: scoren kun je doen met één- of tweehandig set shot, maar ook met een lay-in en lay-up; in welke situatie is welke scoringswijze nu het slimst?
- het gaat om (beter) leren van relatief grote eenheden ook wel 'eindvormen van bewegingsactiviteiten' genoemd; het gaat om het spelen van een wedstrijdje, het als team je voorbereiden op een klassentoernooi, een klassentoernooi organiseren, ...
- met behulp van ensceneringsthema's en rollen wordt geleerd hoe je jezelf en anderen beter kunt leren bewegen.

PEDAGOGISCHE PERSPECTIEVEN

Achter concrete acties in lessen zitten 'opvattingen'. Dat kunnen zijn pedagogische, onderwijs- of bewegingsopvattingen. Een pedagogische opvatting is: leerlingen meervoudig deelnamebekwaam maken. Dat houdt in:

- leren basketballen (= sporten) én leren spelen én leren spelen van eindspelvormen: de sport moet naar de mogelijkheden van leerlingen worden vertaald!
- sociaal leren als strategisch/tactisch leren handelen, leiding geven/leiding accepteren (scheidsrechter/organisator en helper/coach), samenwerkend leren/van elkaar iets leren, omgaan met verschillen (in niveau, interesse en manieren van leren), sportief (leren) bewegen
- (meta-)cognitief leren.

Figuur 1: drie beelden van leren

(A) Bij 70% is leren:

- kennismaken met veel bewegingsactiviteiten
- in kortdurende ervaringen
- vooral gericht op het samen bewegen, plezier hebben in bewegen en beleving hebben.

(B) Bij 15% is leren:

- vooral motorisch leren of leren van bewegingsvaardigheden óf herkennen en oplossen van bewegingsproblemen
- die in een complexe context van een wedstrijd, een combinatie- oefening, een dans of een meerkamp worden toegepast, of... (meestal) binnen een eenvoudige context worden geoefend
- waarbij wordt gestreefd naar een leereffect op vaak alleen korte termijn.

(C) Bij 15% is leren:

- leren van motorische, sociale en cognitieve vaardigheden voor het oplossen van bewegings- en ensceneringsproblemen
- binnen leerlijnen met leereffecten op zowel korte als lange termijn
- het gaat om een beetje beter leren sporten én leren bewegen; transfer is belangrijk
- waarbij beleven, leren én leren (hoe te) leren in afwisseling plaatsvindt.

Maar natuurlijk niet alles in deze eerste basketballessenreeks. Cruciaal is of de aanpak van mij met die van mijn collega's overeenkomt. Basketbal ik tien lessen en mijn collega in de brugklas drie lessen, dan krijg ik problemen met leerlingen, want bij 'meester...' is het dan allemaal veel leuker.

OVER 'LEREN' WORDT VERSCHILLEND GEDACHT

In de afgelopen twee jaar hebben vierdejaars studenten onderzoek op hun stagescholen en bij hun coaches gedaan naar 'hoe wordt het bewegingsonderwijs gegeven?' én 'wat leren leerlingen?'¹ In het VO waren hierbij 87 coaches betrokken. Hiervan had 11% minder dan vijf jaar, 33% vijf tot tien jaar ervaring en 56% meer dan tien jaar ondervinding. In het algemeen dus een ervaren groep collega's en niet representatief voor de totale groep aan vakcollega's in het noorden. De collega's verschillen sterk in hun opvatting over 'leren'. Hierbij zijn drie beelden te onderscheiden (figuur 1). Die laatste opvatting over 'leren' wordt al jarenlang op de ALO-Groningen gepropageerd. Tussen opleiding en een deel van de praktijk zit dus een belangrijk verschil van inzicht. Omdat de groep coaches veel ervaring heeft, is het niet te verwachten dat de ontwikkeling van (A) naar (C) zal verlopen. Het blijft een expliciete keuze die ook niet verandert als in een ander type onderwijs wordt lesgegeven. Ik zou voor beeld (C) kiezen!

LEUK IS LINK!

Heeft een leerling les van *docent A* dan zal een les vooral als 'leuk' worden ervaren. Inspanningen zijn niet echt nodig. Bij *docent B* - in beperkte mate - en bij *docent C* - in grote mate op meerdere gebieden - worden wel de nodige leerinspanningen vereist.

Voor een docent heeft praktijkbeeld C de meeste uitdaging. Het kost veel inzet en een goede korte- én langetermijnplanning én dat samen met collega's. Maar het is toch enorm genieten als leerlingen gemotiveerd hun eigen bewegingszaakjes aan het regelen zijn? In het onderwijs gaat het erom zo breed, gevarieerd en diepgaand mogelijk te leren. Die condities zie je vooral bij *docent C*. Dat is mijn man/vrouw! Volgens mij is het 'leuke' van A, het leren zonder meerwaarde, bijzonder linke soep voor je voortbestaan.

¹ Het eindrapport van het EVALO-project, een product van het Kenniscentrum van het Instituut voor Sportstudies van de Hanzehogeschool Groningen is onderdeel van het Kwaliteitszorgonderzoek van het Mulier Instituut te Den Bosch. Het is vanaf eind oktober 2006 à €15,- (inclusief verzendkosten) bij ons Sportservicecentrum te koop. Adres: Hanzehogeschool, Instituut voor Sportstudies, t.a.v. Sportservicecentrum, van Swietenlaan 1, 9728 NX te Groningen. Tel 050 5953702 of mail naar his.fg@org.hanze.nl onder vermelding van: 'EVALO-projectonderzoek 2006'

Correspondentie: e.i.timmers@pl.hanze.nl